

عنوان: حصر آبادان شکست؛ عملیات ثامن الائمه

موضوع: جنگ ایران و عراق - جنبه‌های حقوقی؛ جنگ ایران و عراق - قطعنامه‌ها؛ جنگ ایران و عراق
پدیدآورنده:

نشریه: همشهری،: ۸۳/۷/۵

اشاره حدیث هشت سال دفاع و مقاومت جمهوری اسلامی در برابر هجوم نظامی رژیم عراق - که پشتیبانی همه قدرت‌های سیاسی، نظامی و اقتصادی جهان را به همراه داشت - از بارزترین مقاطع حیات حقیقی این مرز و بوم است. اینک که سالهایی نه چندان دور از آن مقطع سرنوشت ساز تاریخ ایران و انقلاب اسلامی می‌گذرد، تبیین حماسه‌های عظیم و ارزشمندی که مردم و رزمندگان اسلام آفریدند ضرورت بیشتری پیدا کرده است. مقاله ذیل خلاصه‌ای است از گزارش اولین عملیات گسترده و موفق آزادسازی سرزمین‌های اشغالی که با اجرای آن محاصره آبادان شکسته و شرق کارون آزاد شد.

پس از این که رژیم عراق در استراتژی خود که با هدف کسب پیروزی سریع بر پایه جنگ محدود و برق‌آسا طرح ریزی شده بود با شکست مواجه شد و نتوانست به اهداف اصلی خود از جمله براندازی نظام جمهوری اسلامی ایران و تجزیه خوزستان دست یابد، هدف محدودتری را انتخاب کرد تا با نیل به آن بتواند شرایط خود را به جمهوری اسلامی تحمیل کند. خرمشهر و آبادان که در هجوم سراسری ارتش عراق یکی از محورهای اصلی پیشروی بود، از هفته دوم، اصلی‌ترین هدف نظامی عراق شد و محور تمرکز قوا و فشار دشمن گردید اما مقاومت و از جان گذشتگی مدافعان خرمشهر اجازه نداد دشمن به راحتی به این هدف دست یابد و در مجموع ۳۴ روز طول کشید تا دشمن خرمشهر را به اشغال خود در آورد. همین دفاع متعهدانه و انقلابی مردم از خرمشهر و در ادامه آن از آبادان، سبب شد که ارتش عراق از حملات مکرر برای اشغال آبادان نتیجه‌ای کسب نکند و تنها به محاصره آبادان اکتفا کند.

پس از توقف ارتش عراق تلاش‌هایی برای آزادی خرمشهر و شکستن محاصره آبادان صورت گرفت از جمله عملیات نصر ۱۳۵۹/۱۰/۱۶ و عملیات توکل ۱۳۵۹/۱۰/۲۰ با فرماندهی بنی‌صدر و با به کارگیری نیروی زمینی ارتش اجرا شد، لیکن چون مبتنی بر بینش نظامی کلاسیک و سنتی بود و ارتش عراق از این جنبه برتری داشت، نتیجه‌ای حاصل نشد. پس از عزل بنی‌صدر از فرماندهی کل قوا که زمینه رشد تفکر انقلابی و اتخاذ تدابیر جدید و بروز تحول و ابتکار عمل در طرح ریزی و اقدامات نظامی هموار شد و امکان هماهنگی سپاه و ارتش و نزدیکی این دو سازمان میسر گردید، تحولی عظیم در مرحله جدید جنگ به وجود آمد، طوری که در سال دوم جنگ طی ۹ ماه، چهار عملیات بزرگ با موفقیت به اجرا در آمد و در جریان آن ۸۶۰۰ کیلومتر مربع از مناطق اشغالی آزاد شد و در پی آن دشمن ناچار به تخلیه ۲۵۰۰ کیلومتر مربع دیگر از مناطق اشغالی گردید.

اولین عملیات از سلسله عملیات بزرگ آزادسازی مناطق اشغالی، عملیات ثامن الائمه بود که با اجرای آن فرمان امام خمینیه مبنی بر ضرورت شکستن حصر آبادان تحقق یافت و منطقه اشغالی شرق کارون به طور کامل پاکسازی شد.

اوضاع سیاسی و نظامی در آستانه عملیات

عملیات ثامن الائمه نخستین عملیات گسترده در مرحله جدید جنگ، پس از خلع بنی صدر از فرماندهان کل قوا محسوب می شد، که نیروهای خودی در آن با شیوه ای نو دست به تهاجم علیه نیروهای نظامی عراق زدند. عملیات ثامن الائمه در موقعیتی استثنایی و بحرانی طرح ریزی شد، زیرا اوضاع سیاسی کشور با توجه به تلاش جبهه متحد ضد انقلاب بسیار ملتهب بود. چنان که در خرداد ۱۳۶۰ در پی اوج گیری درگیری های داخلی، منافقین با ورود به فاز نظامی، قیام مسلحانه علیه نظام جمهوری اسلامی را آغاز کردند. فراخوانی امام برای مقابله با این جریان، منجر به حضور گسترده و فعال مردم در صحنه انقلاب و همچنین جبهه های نبرد شد. گرچه بنی صدر همراه رجوی فرار کرد ولی این امر به منزله پایان بحران سیاسی نبود، زیرا گسترش ترور و انفجار، حوادثی چون فاجعه هفتم تیر و هشتم شهریور را به وجود آورد که این حوادث هر چند موجب تثبیت اوضاع داخلی به سود نیروهای انقلابی شد، ولی زیان های جبران ناپذیری را نیز بر جای نهاد و به علاوه بازتاب بسیار نامطلوبی در رسانه های جهان داشت. چنان که اکثر رسانه های جهان تا آستانه عملیات ثامن الائمه عیاران را از لحاظ نظامی، ناتوان، از جنبه اقتصادی ورشکسته و از حیث سیاسی بحران زده ارزیابی می کردند. از جمله مهمترین موضوعاتی که رسانه های خارجی به آن می پرداختند، چنین بود:

- بمب گذاری در مقر حزب جمهوری اسلامی و نخست وزیری به منظور ایجاد تزلزل پایه های حکومتی ایران.

- برکناری بنی صدر و فرار او به همراه رجوی و تاثیرات امنیتی آن.

- بزرگ نمایی تظاهرات و اغتشاشات ضد دولتی توسط گروه های ضد انقلاب به خصوص سازمان مجاهدین خلق منافقین.

- تبلیغات گسترده مبنی بر نقض حقوق بشر در ایران.

- گزارش ها و تحلیل های متعدد درباره ناتوانی ارتش در مقابله با تهاجمات ارتش عراق.

- تبلیغات گسترده درباره وجود اختلاف سپاه با ارتش.

- دامن زدن به شایعه خرید سلاح از اسرائیل به وسیله ایران.

- تخطئه اندیشه فکری و انقلابی امام خمینی.

- ادعا ورشکستگی اقتصادی ایران.

مجله تایم در گزارشی نوشت: انفجار بمب در نخست وزیری ضربه ای شدید ولی نه مهلک به رژیم محاصره شده خمینی بود، اما این بمب متقاعد کننده ترین شاهد بر این بود که انقلاب ایران با ادامه دادن به نابودی خود ممکن است ملت را به یک جنگ داخلی بکشاند.

مجله نیوزویک نیز عامل بمب گذار را از افراد درون حکومت اعلام کرد و به نقل از یک افسر امنیتی در

تهران مدعی شد: مقامات مملکتی از این امر انفجار بسیار آشفته هستند زیرا تروریست ها توانستند به قلب رهبران امنیتی مملکت وارد شده و اعتبار رژیم را از بین ببرند و اکنون وسوسه انگیزترین سؤال برای همه این است که آیا آیت ... خمینی هدف بعدی تروریست ها خواهد بود چرا که فقط پرستیژ ممتاز آیت ... خمینی است که هنوز کشور تجزیه شده را به صورت یکپارچه نگه داشته است.

رسانه های دیگر با مطرح کردن کسالت رهبر انقلاب اسلامی و همچنین ادعای گسترش اعتراضات ضدحکومتی در ایران، آن را زمینه اوج گیری ناامنی و سرانجام فروپاشی نظام جمهوری اسلامی تفسیر کردند. مجله پانوراما چاپ ایتالیا با استناد به گزارش سرویس های مخفی غرب نوشت: صد گروه ضدحکومت اسلامی در ده استان کشور از آذربایجان گرفته تا کردستان و سیستان و بلوچستان پایگاه های مستحکمی در اختیار دارند. آنان از پشتوانه مالی برخوردارند به طوری که پرنسس اشرف پهلوی و عراقی ها در همه این جنبش ها ۵۰ میلیون دلار سرمایه گذاری کرده اند... طبق محاسبات متخصصان غربی در تهران، شمارش معکوس در ایران از هم اکنون آغاز شده است و احتمال دارد درگیری بین پریزیدنت بنی صدر و رهبران انتگرالیست اسلامی پس از درگذشت امام خمینی به بروز یک واکنش غیرقابل کنترل منجر گردد. در این باره نخست مبارزات خونین بر سر کسب قدرت و سپس برخوردهای بین احزاب و... سرگرفتن حمله شدید عراق و در پایان همه اینها تجزیه خاک ایران تحقق می پذیرد.

برخی رسانه های غربی اقدامات نیروهای امنیتی ایران را در دستگیری ضدانقلابیون - که با استراتژی مبارزه مسلحانه علیه نظام جمهوری اسلامی قصد ترور و ایجاد رعب و وحشت در جامعه داشتند - عملی ناقض حقوق بشر اعلام نمودند و پیامد آن را وحدت بیشتر نیروهای معارض و سرنگونی نظام جمهوری اسلامی پیش بینی کردند. روزنامه الاهرام مصر در این باره نوشت: مقامات ایرانی حملات خود را جهت دستگیری مخالفان همزمان با اجرای احکام اعدام به صورت بی سابقه ادامه می دهند. رهبران مخالفان از پاریس بنی صدر و رجوی که اعضای آنان متشکل از هزاران نفر می باشد از مرزهای ترکیه و ایران آماده حمله همه جانبه برای سرنگونی رژیم خمینی می شوند. مجله تایم نیز از قول مسعود رجوی نوشت: خمینی خیلی ضعیف است... ۹۰ درصد از رهبری خمینی از بین رفته است... مردم واقعا خوشحالند و به ما من و بنی صدر تبریک می گفتند. ما اکنون در خط حمله هستیم و خمینی در خط دفاع. و سرانجام نشریه فایننشال تایمز چاپ انگلستان نوشت: تمام این مسائل احتمالا بسیاری از مقام های کشورهای غربی را بر آن داشته تا امیدوار باشند که انقلاب اسلامی رو به اضمحلال است و بر اثر جنگ های گروهی و آشفتگی اقتصادی، ایران تجزیه خواهد شد.

چگونگی انتخاب منطقه عملیات

رژیم عراق بعد از اشغال خرمشهر، محاصره آبادان را نیز برگ برنده ای در دست خود تلقی می کرد و صدام گاه و بیگاه ادعا می کرد که هر موقع لازم بداند آبادان را هم تسخیر خواهد کرد. لذا محاصره آبادان از آغاز تهدیدی بالقوه و جدی برای آبادان به شمار می رفت. پس از ناکامی عملیات هایی که با فرماندهی بنی صدر برای شکست محاصره آبادان صورت گرفت با توجه به اهمیت و ارزش منطقه، موقعیت نیروهای خودی و وضعیت زمین و نحوه استقرار دشمن، سپاه پاسداران انقلاب اسلامی از فروردین

۱۳۶۰ طرح ریزی عملیات در این منطقه را به طور جدی آغاز کرد به خصوص که امام خمینی نظر صریح خود را مبنی بر ضرورت شکستن حصر آبادان اعلام کرده بود. به هر حال، پس از یک ماه، مراحل طرح ریزی و سپس پیگیری تصویب عملیات با ترکیب برادران محسن رضایی، رحیم صفوی، حسن باقری، غلامعلی رشید و سرهنگ صیاد شیرازی به شکل جدی تری ادامه یافت. همچنین، پس از ملاقات سرهنگ صیاد شیرازی با رئیس وقت شورای عالی دفاع آیت الله خامنه ای و اخذ تدبیر از ایشان، قرار شد این عملیات به صورت مشترک با نیروهای ارتش انجام شود. در این میان برادران رحیم صفوی، غلامعلی رشید و حسن باقری نخستین طرح پیشنهادی منسجم و کامل عملیات را در اوایل خرداد ۱۳۶۰ برای بنی صدر تشریح کردند. نماینده سپاه نیز طرح را در جلسه ای که نماینده حضرت امام، آقای هاشمی، فرمانده وقت نیروی زمینی ارتش و سایر اعضای شورای عالی دفاع حضور داشتند، ارائه کرد که مورد تصویب قرار گرفت. در این حال، فرمانده وقت نیروی زمینی ارتش با توجه به اینکه لشکر ۷۷ خراسان مسئولیت این منطقه را برعهده داشت، گفت: لشکر ۷۷ باید این طرح را قبول کند، در پی این تصمیم و با تلاش ها و اقداماتی که صورت گرفت، سرانجام لشکر ۷۷ طرح را پذیرفت و برای شرکت در اجرای آن متقاعد شد. در اواخر خرداد ۱۳۶۰ جلسه دیگری با شرکت جانشین رئیس ستاد مشترک ارتش، فرمانده نیروی زمینی، فرماندهان لشکرهای ۱۶، ۲۱، ۷۷ و ۹۲ ارتش و فرمانده سپاه پاسداران خوزستان و با حضور حجت الاسلام اشراقی نماینده حضرت امام و دکتر چمران، در دفتر فرماندهی لشکر ۹۲ زرهی اهواز تشکیل و درباره چگونگی ادامه نبرد بحث شد. در این جلسه فرمانده نیروی زمینی ارتش بر پایه طرح جدید سپاه، بر شکستن محاصره آبادان تاکید داشت حال آن که جانشین رئیس ستاد مشترک ارتش بر حمله به بستان به عنوان اولویت اول، پافشاری می کرد. بدین ترتیب، توافق لازم به دست نیامد، ولی سپاه به تلاش های خود ادامه داد، چنان که در ۹ تیر - ۱۳۶۰ یعنی ده روز پس از جلسه بررسی طرح های یاد شده - فرمانده سپاه پاسداران خوزستان طرحی را ارائه کرد که مربوط به عملیات آفندی قاطع در منطقه ماهشهر و آبادان بود. این طرح قابل اجرا تشخیص داده شد، اما به سبب مشکلاتی که وجود داشت، اجرای آن تا شهریور ۱۳۶۰ مسکوت ماند. در این باره آقای هاشمی رفسنجانی در یادداشت های خود نوشته است: در جلسه شورای عالی دفاع در ستاد مشترک ارتش، تیمسار فلاحی می گوید: آقای ظهیرنژاد فرمانده نیروی زمینی معتقد به حرکت ارتش نیست و بهتر می داند وضع کنونی محفوظ بماند و نامه ای از سرهنگ یعقوب حبشی از افسران ستاد نیروی زمینی خواند که ارتش را در وضع کنونی قادر به اخراج ارتش عراق نمی داند. این وضع در حالی است که برخی از نیروهای انقلابی ارتش خواهان تغییرات اساسی در کادر فرماندهی نیرو در ارتش بودند. به هر صورت، از اوایل شهریور ۱۳۶۰ بار دیگر مقدمات اجرای عملیات فراهم و طرح به واحدها و قرارگاه ها ابلاغ شد.

شرح عملیات

در ساعت ۱ بامداد ۱۳۶۰/۷/۵ عملیات شکستن محاصره آبادان با رمز نصر من الله و فتح قریب آغاز شد و نیروهای عمل کننده از تمام محورهای مشخص شده به دشمن هجوم بردند.

الف محور جبهه دارخوین

در این جبهه تیپ ۸ مکانیزه ارتش عراق استقرار داشت آرایش آن به سمت شمال بود و سه خط پدافندی داشت که جلوی خط اول مین ضد تانک و ضد نفر چیده بود. پشت هر یک از خطوط اول تا سوم یک گردان مکانیزه مستقر بود، خط پدافندی خودی با خط اول عراق حدود ۷ کیلومتر فاصله داشت. پس از این که گروه مهندسی ۷ معبر در میدان مین باز کرد، نیروهای تکا و همزمان به هر سه خط پدافندی دشمن حمله کردند، در حالی که در امتداد نهر شادگان نیز نیروهای دشمن از سمت راست خود هدف حمله قرار گرفته بودند. مقاومت نیروهای عراقی در حد فاصل کارون و جاده آبادان - اهواز موجب پایداری خط اول دشمن شده بود، اما پیشروی رزمندگان در محور نهر شادگان - که گردان صلاح الدین را شکست داده و تا ساعت ۳/۳۰ بامداد پس از پنج کیلومتر پیاده روی به جاده رسیده بودند - عقبه نیروهای در حال مقاومت دشمن در جنوب محمديه را به خطر انداخت. یعنی در حالی که نیروهای دشمن در خط اول محور محمديه مقاومت می کردند، خط سوم آنها از پهلو هدف حمله قرار گرفت و عراقی ها به محاصره درآمدند.

ب محور جبهه ماهشهر

ارتش عراق در این عملیات بیشترین اهمیت را برای جبهه دارخوین و جبهه ماهشهر قائل بود، زیرا که در نبردهای گذشته رزمندگان در جبهه دارخوین موفق بودند و در جبهه ماهشهر دو عملیات بزرگ اجرا کردند که گرچه ناموفق بود ولی اهمیت این جبهه را از دید فرماندهان ایران نشان می داد. از سوی دیگر، ارتش عراق به دلیل آسیب پذیری در جبهه جاده ماهشهر، توان خود را به یک گردان مکانیزه و یک گروهان کماندو محدود کرده بود که در زانده جنوب جاده ماهشهر - آبادان پدافند می کردند. البته یگان های احتیاط نزدیک عراق در فاصله نه چندان دور، آماده مقابله با هر حمله بودند. در چنین وضعیتی رزمندگان از چهار محور به خط پدافندی دشمن - که ۱/۵ کیلومتر طول داشت - هجوم بردند و ضمن تصرف خط اول، از کنار جاده پیشروی کرده و نیروهای عراقی را به محاصره درآوردند که تعدادی از آنها فرار کردند.

ج محور جبهه ذوالفقاری

نیروهای عمل کننده در محور ذوالفقاری ساعت ۱ بامداد نزدیک خاکریز اول دشمن رسیده و آن را تصرف کردند، اما تا ساعت ۵ نتوانستند خاکریز دوم را ساقط کنند. دشمن ابتدا با ۴ تانک شدیداً مقاومت می کرد و سپس با ۱۵ تانک پاتک کرد که این پاتک خنثی شد. رزمندگان در حال پیشروی بودند که از سمت چپ مورد حمله قرار گرفتند. از این زمان به بعد نیروهای این محور با محور فیاضیه هماهنگ شده و به آنها دستور داده شد که با هم پیشروی کنند. ساعت ۱۰ خاکریز دوم سقوط کرد و حدود ۱۵۰ تن از نیروهای دشمن خود را تسلیم کردند. حدود ۱۲ ساعت رزمندگان به خاکریز سوم رسیدند و ضمن پیشروی به سمت شمال، حدود ۲۰۰۰ تن از نیروهای سپاه و بسیج تا نزدیک پل حفار رسیده و به نیروهای محور فیاضیه برای تصرف این پل یاری رساندند.

د محور جبهه فیاضیه

در جبهه فیاضیه تیپ ۶ تقویت شده از لشکر ۳ زرهی ارتش عراق مستقر بود. عراق در این جبهه و در حد

فاصل کارون تا جاده اهواز، سه خط پدافندی داشت که جلوی خط اول را با مین و سیم خاردار مانع گذاری کرده بود و در پشت خاکریزها نیز با حفر کانال های سرپوشیده، خطوط پدافندی اش را استحکام بخشیده بود. در مقابل، رزمندگان جبهه فیاضیه نیز موانع را شناسایی کرده و کانال هایی را حفر کرده بودند که پیشروی نیروها را با استتار تا زیر پای دشمن میسر می کرد.

نتایج عملیات

با اجرای عملیات ثامن الائمه منطقه شرق کارون از وجود ارتش عراق پاکسازی شد و آبادان پس از ۳۴۹

روز از محاصره خارج گردید. مهم ترین دستاوردهای این عملیات چنین است:

- ۱- منطقه شرق کارون به وسعت حدود ۱۳۰ کیلومتر مربع به طور کامل از اشغال ارتش عراق آزاد شد.
- ۲- شهر آبادان از محاصره خارج و خطر اشغال آن برطرف شد.
- ۳- دو جاده مهم اهواز-آبادان و ماهشهر-آبادان از تصرف دشمن خارج شد.
- ۴- تلاش های رژیم عراق برای بهره برداری سیاسی و نظامی از ادامه محاصره آبادان خنثی شد.
- ۵- بسیاری از نیروها و تجهیزات ارتش عراق مستقر در شرق کارون منهدم شدند.
- ۶- نیروهای خودی از خطوط پدافندی پراکنده و گسترده در منطقه شرق کارون آزاد شدند و با اتکا به مانع طبیعی مناسب رود کارون، با حداقل نیرو و امکانات خط پدافندی تشکیل دادند. علاوه بر موارد فوق، این عملیات آثار و نتایج مهمی در ارتقای روحیه رزمندگان و همچنین افزایش تجربه فرماندهان در سازماندهی، طراحی، هدایت و اجرای سلسله عملیات های آزادسازی داشت. در این عملیات از ارتش عراق حدود ۱۵۰۰ تن کشته و حدود ۱۸۰۰ تن اسیر شدند و همچنین حدود ۹۰ دستگاه تانک و نفربر، ۱۰۰ خودرو، ۳ هواپیما و یک هلی کوپتر و تجهیزات بسیار دیگری منهدم شد و حدود ۷۴ دستگاه تانک و نفربر ۴۰ خودرو و تسلیحات و تجهیزات بسیاری به غنیمت رزمندگان اسلام درآمد. این نتایج حاصل ایستادگی، جانبازی و شهادت رزمندگان از جان گذشته ای بود که در مدت نزدیک به یک سال از پیشروی دشمن در محورهای مختلف این منطقه و ورود ارتش عراق به جزیره آبادان جلوگیری کردند و در نهایت این موفقیت را به ظهور رساندند. پیام امام خمینی به مناسبت شکست محاصره آبادان: ... اینجانب این پیروزی بزرگ را به فرماندهان تمامی نیروهای مسلح و به سربازان ارجمند و سپاهیان نیرومند تبریک می گویم. و امید است این سرافرازی ها را که برای اسلام و میهن فراهم می کنند منظور نظر مبارک ولی الله الاعظم، بقیه الله _ ارواحنا له الفدای _ باشد. و آخرین پیروزمندی را که بیرون راندن نیروهای متجاوز کافر از سرزمین های میهنمان است، ملت شریف به زودی مشاهده کند. اینجانب به اسم ملت بزرگ ایران از رزمندگان دلیر ارتش و سپاه و دیگر قوای مسلح _ ایدهم الله تعالی _ تقدیر و تشکر می کنم. از خداوند متعال توفیق، نصرت و عظمت اسلام و مسلمین و به خصوص نیروهای مسلح اسلامی را خواستار است.

والسلام علیکم. روح الله الموسوی الخمینی / ۵ مهر ۱۳۶۰